Journal Of the Iraqia University (77-2) 31 October (2026)

ISSN(Print): 1813-4521 OnLine ISSN:2663-7502
Journal Of the Iraqia University
available online at
https://iasj.rdd.edu.iq/journals/journal/view/247

השפעת התחייה העברית על התפתחות הספרות העברית דוגמאות נבחרות

مقال مراجعة تـــأثير النهضـــة العبريـــة فـــي تطور الأدب العبري نماذج مختارة

ا.م.د. بلسم صالح مهدي

جامعة بغداد كلية اللغات قسم اللغة العبرية

The influence of the Hebrew Revival on the development of Hebrew literature

Dr. Balsam Saleh Mahdi

University of Baghdad – College of Languages – Department of Hebrew Language

المستخلص:

يتناول هذا البحث تأثير النهضة العبرية في تطور الأدب العبري الحديث، ودورها في تحويل اللغة العبرية من لغة دينية وتراثية إلى لغة أدبية حية قادرة على التعبير عن قضايا الإنسان والمجتمع والحياة الحديثة. وقد ارتبطت النهضة العبرية بحركة «الهسكالاه»، ثم بحركة إحياء اللغة العبرية في أواخر القرن التاسع عشر وبدايات القرن العشرين.واعتمد الباحث في هذه الدراسة على **نماذج مختارة من الأدباء والمفكرين العبريين** للكشف عن أثر النهضة العبرية في تطور الأدب العبري الحديث. فقد تناول **حاييم نحمان بياليك** بوصفه رائدًا في تجديد الشعر العبري، إذ عالج موضوعات الهوية القومية والنهضة والوطن، وربط بين التراث والحداثة. كما تناول **يوسف حاييم برنر** الذي مثّل الاتجاه الواقعي النفسي، وصوّر أزمات الفرد اليهودي والتحولات الاجتماعية والوجودية. ودرس إسهام **شموئيل يوسف عجنون** الذي جمع بين التراث اليهودي وتقنيات السرد الحديثة، وأسهم في تطوير الرواية العبرية. كما تناول **أحد هاعام** الذي ركز في كتاباته الفكرية على إحياء اللغة العبرية وبناء الوعي الثقافي والقومي.وتناول البحث كذلك **أبراهام مابو** الذي أسهم في إرساء أسس الرواية العبرية الحديثة من خلال توظيف اللغة العبرية في السرد الأدبي، و**مندلي موخير سفاريم** الذي رسّخ الواقعية الاجتماعية ووسع إمكانات النثر العبري، و**يهودا ليب غوردون** الذي جعل الشعر أداةً للإصلاح الاجتماعي ونقد الواقع، و**ميخا يوسف بريديتشفسكي** الذي ركز على أزمة الهوية والصراع بين التقاليد والحداثة، و**شاؤول تشيرنيخوفسكي** الذي وسّع آفاق الشعر العبري بتناوله الإنسان والطبيعة والثقافة والقيم الإنسانية، و**نفتالي هرتس إمبر** الذي جسّد الوعي القومي من خلال قصيدة "هتكفا"، و**راحيل** التي أبرزت البعد الوجداني والذاتي والطبيعة في الشعر العبري، و**دبورا بارون** التي أسهمت في تطوير القصة القصيرة من خلال تصوير الحياة اليومية والخبرة الإنسانية والنسوية.كذلك الكاتب أحد هاعام، ولا سيما في دراسة قضايا إحياء اللغة العبرية ودورها في النهضة الثقافية والأدبية.وتوصل البحث إلى أن النهضة العبرية لم تقتصر على إحياء اللغة فحسب، بل أسهمت في إحداث تحول جذري في موضوعات الأدب العبري وأساليبه وأجناسه الأدبية، من خلال الانتقال من الأدب التقليدي إلى أدب حديث يجمع بين التراث والحداثة، ويعكس القضايا القومية والاجتماعية والنفسية والإنسانية، وهو ما أكدته النماذج الأدبية المختارة التي تناولها الباحث في هذه الدراسة.**الكلمات المفتاحية**: النهضة العبرية، الأدب العبري الحديث، إحياء اللغة العبرية، الهسكالاه، الأدباء العبريون.

תקציר:

מחקר הזה עוסק בהשפעת התחייה העברית על התפתחותה של הספרות העברית המודרנית, ובתפקידה בהפיכת השפה העברית משפה דתית ומסורתית לשפה ספרותית חיה, המסוגלת לבטא את סוגיות האדם, החברה והחיים המודרניים. התחייה העברית הייתה קשורה לתנועת ה"השכלה", ולאחר מכן לתנועת תחיית השפה העברית, שהתפתחה בסוף המאה התשע עשרה ובראשית המאה העשרים.

תמורה זו באה לידי ביטוי בבירור ביצירותיהם של מספר סופרים עבריים, ובראשם חיים נחמן ביאליק, אשר תרם באמצעות שירתו לביסוס מעמדה של העברית כשפה פואטית מודרנית, ועסק בנושאים כגון זהות, תחייה ומולדת. י"ח ברנר מייצג אף הוא מגמה ספרותית ריאליסטית, שעסקה במשברים של היחיד היהודי ובתמורות החברתיות. ואילו שמואל יוסף עגנון שילב ביצירותיו בין המורשת היהודית לבין דרכי הסיפור המודרניות, דבר שהפך אותו לאחד מגדולי הספרות העברית.

גם הסופר אחד העם בולט בכתביו ההגותיים, אשר השפיעו על התודעה התרבותית היהודית. לפיכך, התחייה העברית תרמה לבנייתה של ספרות מודרנית המשקפת את התמורות הלאומיות, התרבותיות והחברתיות.

המחקר מבקש לבחון את השפעת התחייה העברית על התפתחותה של הספרות העברית המודרנית, ולהציג את תפקידה בהחייאת השפה העברית ובהפיכתה משפה דתית ומסורתית לשפה ספרותית חיה, המסוגלת לבטא את סוגיות האדם, החברה והחיים המודרניים. כמו כן, המחקר מבקש לזהות את התמורות המרכזיות שחלו בספרות העברית בתקופת התחייה העברית, ולהציג את תרומתם של מספר סופרים והוגים, ובמיוחד חיים נחמן ביאליק, י"ח ברנר, שמואל יוסף עגנון ואחד העם, לביסוסה של הספרות העברית המודרנית ולפיתוח נושאיה, צורותיה וסגנונותיה.

פרק הראשון: מטרת המחקר

מטרת המחקר היא לבחון את השפעת התחייה העברית על התפתחותה של הספרות העברית המודרנית, ולהציג את תפקידה בהחייאת השפה העברית ובהפיכתה משפה דתית ומסורתית לשפה ספרותית חיה, המסוגלת לבטא את סוגיות האדם, החברה והחיים המודרניים. כמו כן, המחקר מבקש לעמוד על התמורות המרכזיות שחלו בספרות העברית בעקבות התחייה העברית, ולהציג את תרומתם של כמה מן הסופרים וההוגים הבולטים, ובמיוחד חיים נחמן ביאליק, י"ח ברנר, שמואל יוסף עגנון ואחד העם, לביסוס הספרות

חשיבות המחקר

חשיבותו של המחקר נובעת מן העובדה שהוא מאיר שלב מרכזי בתולדות הספרות העברית המודרנית, והוא שלב התחייה העברית, אשר תרמה לעיצובם מחדש של השפה, הספרות והתרבות. חשיבות נוספת טמונה בהבהרת הקשר בין תחיית השפה העברית לבין התפתחות היצירה הספרותית, ובבחינת האופן שבו התמורות הלאומיות, החברתיות והתרבותיות באו לידי ביטוי בספרות העברית. כמו כן, המחקר חשוב להכרת תרומתם של הסופרים וההוגים המרכזיים שעיצבו את פניה של הספרות העברית המודרנית, ובכך הוא מסייע להבנת תהליך התפתחותה ומעבריה מספרות בעלת אופי דתי ומסורתי לספרות מודרנית, מגוונת ורבת־נושאים. העברית המודרנית ולפיתוח נושאיה, צורותיה וסגנונותיה.

שיטת המחקר

השיטה התיאורית־אנליטית ,המבוססת על סקירת הספרות והמחקרים הקודמים העוסקים בתחייה העברית ובהתפתחות הספרות העברית המודרנית. המחקר מציג את השלבים המרכזיים של התחייה העברית ומנתח את השפעת תחיית השפה העברית על היצירה הספרותית, תוך הסתמכות על דוגמאות מיצירותיהם של סופרים עבריים מרכזיים, במטרה לחשוף את התמורות שחלו בנושאים, בצורות ובסגנונות של הספרות העברית. נוסף על כך, נעשה שימוש בגישה ההיסטורית לצורך מעקב אחר ראשיתה והתפתחותה של התחייה העברית והקשר שלה לתנועות האינטלקטואליות והספרותיות שסללו את הדרך להופעת הספרות העברית המודרנית.

מחקרים קודמים

המחקרים הקודמים עסקו בתחייה העברית מכמה היבטים. חלקם התמקדו בהחייאת השפה העברית ובמעברה מן התחום הדתי והמסורתי אל תחומי השימוש הספרותי והתרבותי המודרני, ואילו מחקרים אחרים עסקו בהתפתחות הספרות העברית המודרנית ובקשר שלה לתנועות האינטלקטואליות והלאומיות היהודיות. מחקרים נוספים בחנו את יצירתם של סופרים מרכזיים, כגון חיים נחמן ביאליק, י"ח ברנר ושמואל יוסף עגנון, מבחינת הנושאים, הסגנונות והזרמים הספרותיים המאפיינים את יצירותיהם. סקירת מחקרים אלה מצביעה על עניין מחקרי ברור בקשר שבין התחייה העברית לבין התפתחות הספרות העברית, אולם עדיין קיים צורך בהצגת תמונה כוללת המשלבת בין תחיית השפה לבין התמורות הספרותיות, האינטלקטואליות והחברתיות.

החידוש במחקר

החידוש במחקר זה טמון בהצגת תפיסה כוללת של השפעת התחייה העברית על התפתחות הספרות העברית המודרנית, באמצעות בחינת הקשר בין החייאת השפה העברית לבין התמורות שחלו בספרות מבחינת הנושאים, הצורות והסגנונות. המחקר אינו מתמקד ביצירתו של סופר אחד בלבד, אלא משלב דוגמאות מיצירתם של סופרים והוגים שונים, כגון ביאליק, ברנר, עגנון ואחד העם, כדי להדגיש את מגוון התגובות הספרותיות והאינטלקטואליות לתחייה העברית. נוסף על כך, המחקר מראה כי התחייה העברית לא הייתה רק תהליך של החייאת שפה, אלא גם גורם מרכזי בעיצוב תודעה ספרותית ותרבותית חדשה, אשר תרמה להיווצרותה של ספרות עברית מודרנית העוסקת בסוגיות של זהות, לאומיות, חברה והאדם.

מילות מפתח: התחייה העברית، הספרות העברית המודרנית، תחיית השפה העברית، ההשכלה، הסופרים העבריים.

Abstract

This study examines the influence of the Hebrew Revival on the development of modern Hebrew literature and its role in transforming the Hebrew language from a religious and traditional language into a living literary language capable of expressing issues related to human beings, society, and modern life. The Hebrew Revival was associated with the Haskalah movement, followed by the movement for the revival of the Hebrew language, which developed in the late nineteenth and early twentieth centuries.This transformation is clearly reflected in the works of several Hebrew writers, foremost among them Hayim Nahman Bialik, whose poetry contributed to establishing Hebrew as a modern poetic language and addressed themes such as identity, revival, and homeland. Y. H. Brenner represents a realist literary trend that addressed the crises of the Jewish individual and social transformations. Shmuel Yosef Agnon, on the other hand, combined Jewish heritage with modern narrative techniques in his works, making him one of the most prominent figures of Hebrew literature.The writer Ahad Ha'am also stands out through his intellectual writings, which influenced Jewish cultural consciousness. Thus, the Hebrew Revival contributed to the development of modern literature that reflects national, cultural, and social transformations.The study aims to examine the influence of the Hebrew Revival on the development of modern Hebrew literature and to demonstrate its role in reviving the Hebrew language and transforming it from a religious and traditional language into a living literary language capable of expressing issues related to human beings, society, and modern life. It also aims to identify the major transformations that Hebrew literature underwent during

the period of the Hebrew Revival and to highlight the contributions of a number of writers and intellectuals, particularly Hayim Nahman Bialik, Y. H. Brenner, Shmuel Yosef Agnon, and Ahad Ha'am, to establishing modern Hebrew literature and developing its themes, forms, and styles.

Keywords: Hebrew Renaissance, Modern Hebrew Literature, Revival of the Hebrew Language, Haskalah, Hebrew Writers.

פרק השני:"השפעת התחייה העברית על התפתחות הספרות העברית"

1- על השחיטה: של חיים נחמן ביאליק

שָׁמַיִם, בַּקְּשׁוּ רַחֲמִים עָלָי!
אִם־יֵשׁ בָּכֶם אֵל וְלָאֵל בָּכֶם נָתִיב–
וַאֲנִי לֹא מְצָאתִיו– (1)

הקטע מתוך שירו של חיים נחמן ביאליק על השחיטה «מדגים היטב את השינוי שחל בשירה העברית בתקופת התחייה. ביאליק משתמש במילים ובמבנים לשוניים המזכירים את לשון המקרא, כגון שמים ,אל ו־נתיב ,אך הוא מעניק להם משמעות מודרנית ואישית.
הפנייה הישירה אל השמים ואל האל מבטאת תחושה של כאב, ייאוש וחיפוש אחר תשובה. בכך הופכת העברית, שהייתה מזוהה במשך דורות רבים עם טקסטים דתיים ומסורתיים, לכלי לביטוי של החוויה האישית והלאומית המודרנית.
החשיבות של ביאליק לתחייה העברית אינה רק בשימוש בעברית, אלא ביכולתו ליצור באמצעותה שפה פואטית מודרנית ,המשלבת בין מקורות העבר לבין רגשותיו ומצוקותיו של האדם היהודי בתקופה החדשה.

2- מסביב לנקודה של יוסף חיים ברנר

שא עיניך וראה – אומרת היא לו – הנה במרומי השמיים נקודה.
הפחד תוקף אותו שנית.
...הנקודה גוזרת את לבו. אחת היא. נקודה אחת, קטנה, שחורה, איומה...
עד הנקודה – ואין מעבר(2).

הקטע מתוך "מסביב לנקודה" מציג מאפיין מרכזי בפרוזה העברית המודרנית: המעבר מתיאור אידיאלי של התחייה הלאומית לתיאור של המשבר האנושי והנפשי.המילה נקודה חוזרת פעמים רבות בטקסט והופכת לסמל. היא אינה רק נקודה פיזית בשמים, אלא מייצגת גבול, מכשול וחוסר יכולת להתקדם. הביטוי:

"עד הנקודה – ואין מעבר"

מבטא תחושה של תקיעות וחוסר מוצא.מבחינה סגנונית, החזרה על המילה **"נקודה"** ועל הביטוי **"אין מעבר"** יוצרת קצב המעיד יצירתו של ברנר מדגימה את המעבר אל **הפרוזה הריאליסטית והפסיכולוגית** בספרות העברית המודרנית. השפה העברית הופכת אצלו לכלי לתיאור המציאות האנושית המורכבת.

3-והיה העקוב למישור של ש"י עגנון

כדאי להשתמש ביצירה **והיה העקוב למישור,**שפורסמה בשנת 1912. המקורות הביבליוגרפיים מציינים מחקרים רבים שעסקו בשימוש של עגנון במקורות יהודיים, בהלכה ובלשון המסורתית בתוך היצירה(3) .
יצירתו של ש"י עגנון מייצגת שלב שונה בהתפתחות הספרות העברית. עגנון אינו מנסה לנתק את הספרות המודרנית מן המסורת, אלא יוצר **שילוב בין הלשון והמקורות היהודיים לבין הספרות המודרנית.**הייחוד הלשוני של עגנון נובע מהשימוש שלו בשכבות שונות של העברית: לשון המקרא, לשון חז"ל, לשון התפילה ולשון ספרותית מודרנית. לכן ניתן לראות ביצירתו דוגמה ברורה לאופן שבו התחייה העברית לא רק "החייתה" את העברית, אלא גם **חיברה מחדש בין העבר התרבותי לבין ההווה הספרותי.**(4).
מקור ספרותי על עגנון מתאר את לשונו ככזו שנשענת על **"אבני שיש של ספרותנו העתיקה והמאוחרת"** ,ובכך מדגיש את הקשר בין הלשון העתיקה לבין יצירתו החדשה של הסופר .

4- "לשאלת הלשון" של אחד העם

"למי ולמה אנו כותבים עברית? איך ומה צריך לכתוב עברית? ואם במה אפשר להחיות את העברית?"(5)

הקטע מתוך מאמרו של אחד העם **"לשאלת הלשון"** חשוב במיוחד לדיון בתחייה העברית, משום שהוא מציג באופן ישיר את שאלת מעמדה של העברית ואת האפשרות להפוך אותה לשפה חיה.
שלוש השאלות המופיעות בקטע:**"למי ולמה אנו כותבים עברית?""איך ומה צריך לכתוב עברית?""אם ובמה אפשר להחיות את העברית?"**מדגימות את השינוי בתפיסה של השפה. העברית אינה מוצגת עוד רק כשפת קודש או כשפת טקסטים עתיקים, אלא כשפה שיש להשתמש בה **לכתיבה, לחשיבה, לספרות ולחיים התרבותיים.**(6).

" 5-אהבת ציון" – של אברהם מאפו

הרומן **"אהבת ציון "**מאת אברהם מאפו נחשב לאחת היצירות החשובות בראשיתה של הספרות העברית המודרנית. יצירה זו מייצגת שלב משמעותי במעבר מן הספרות העברית המסורתית אל הספרות העברית החדשה.
מאפו השתמש בלשון העברית, ובעיקר בלשון המקרא, אך העניק לה תפקיד ספרותי חדש. העברית נעשתה באמצעותו כלי ליצירת עלילה, דמויות, תיאורים ומערכות יחסים בין בני אדם. בכך הוכיח כי ניתן להשתמש בעברית לא רק לכתיבת טקסטים דתיים ומסורתיים, אלא גם לכתיבת רומן(7).היצירה מדגישה גם את הקשר בין הספרות העברית לבין רעיון הלאומיות והקשר לארץ ישראל. לפיכך, "אהבת ציון" מדגימה כיצד התחייה העברית תרמה להתפתחות הפרוזה וליצירת ספרות עברית בעלת תוכן לאומי והיסטורי.
אפשר לראות באברהם מאפו אחד מן הסופרים שסייעו להניח את היסודות לספרות העברית המודרנית, במיוחד בתחום הרומן והסיפור.

6 - מנדלי מוכר ספרים – התפתחות הפרוזה העברית

מנדלי מוכר ספרים ,הוא שם העט של שלום יעקב אברמוביץ, תופס מקום מרכזי בהתפתחות הפרוזה העברית החדשה.
אחד החידושים המרכזיים ביצירתו הוא השימוש בלשון עברית עשירה, המשלבת רבדים שונים של העברית: לשון המקרא, לשון חז"ל, לשון ימי הביניים ולשון ספרותית חדשה.
באמצעות סגנונו הצליח מנדלי לתאר את החברה היהודית, את חיי היום־יום ואת היחסים בין בני אדם. הספרות העברית נעשתה אצלו קרובה יותר למציאות החברתית.
החשיבות של מנדלי לתחייה העברית נובעת מכך שהוא הרחיב את אפשרויות הביטוי של העברית. הוא הראה כי השפה יכולה לשמש לתיאור מצבים חברתיים, דמויות אנושיות, אירועים יומיומיים ותופעות שליליות בחברה.
יצירתו מסמנת אפוא את המעבר מספרות אידיאולוגית ומסורתית אל **פרוזה ריאליסטית וחברתית**.(8)

7 - יהודה לייב גורדון – השירה והביקורת החברתית

יהודה לייב גורדון (יל"ג (מייצג את ספרות ההשכלה העברית ואת השימוש בעברית ככלי לביקורת חברתית.בשירתו עסק גורדון בנושאים הקשורים לחברה היהודית, לחינוך, למעמד האישה, ליחסים בין היחיד לחברה ולמתח שבין המסורת לבין העולם המודרני.השירה שלו מראה(9) כי העברית אינה עוד רק שפת הקודש והמסורת, אלא גם שפה של ביקורת, מחשבה ודיון בסוגיות אקטואליות.באמצעות יצירתו התרחבו הנושאים שבהם עסקה הספרות העברית, והספרות הפכה לכלי לביטוי רעיונות חדשים של ההשכלה והמודרנה.

8 - מיכה יוסף ברדיצ'בסקי – היחיד והמאבק בין המסורת למודרנה

יצירתו של **מיכה יוסף ברדיצ'בסקי** מדגישה את המאבק בין העולם היהודי המסורתי לבין האדם המודרני.גיבוריו מתמודדים עם שאלות של זהות, אמונה, חירות אישית, מסורת ושינוי. האדם היהודי מוצג לא רק כחלק מן החברה והקהילה, אלא גם כיחיד בעל עולם פנימי מורכב(10).
היבט זה מדגים שינוי חשוב בספרות העברית: המעבר מן העיסוק בנושאים קולקטיביים בלבד אל העיסוק ב**עולמו הפסיכולוגי של היחיד**.ברדיצ'בסקי תרם אפוא להתפתחות הספרות העברית המודרנית בכך שהעמיק את הדיון בזהות האישית ובמשבר הרוחני של האדם בתקופת המעבר מן המסורת אל המודרנה.

9- שאול טשרניחובסקי – האדם, הטבע והתרבות(11)

שאול טשרניחובסקי היה מן המשוררים המרכזיים של תקופת התחייה. שירתו הרחיבה את גבולות השירה העברית והכניסה לתוכה נושאים כגון הטבע, האדם, האהבה, היופי, החירות והתרבות הכללית.בניגוד לשירה שהתמקדה בעיקר בנושאים לאומיים ויהודיים, טשרניחובסקי הדגיש גם את החוויה האנושית האוניברסלית.
הוא השתמש בעברית כדי לבטא רגשות וחוויות שאינן קשורות רק להיסטוריה היהודית. בכך הוכיח כי העברית המתחדשת מסוגלת לשמש גם כשפה של ספרות אוניברסלית.
תרומתו לתחייה העברית באה לידי ביטוי גם בתרגומיו מיצירות הספרות הקלאסית והאירופית, ובכך הוא סייע לפתוח את הספרות העברית בפני תרבויות אחרות.

.10– "אני מאמין" – שאול טשרניחובסקי

השיר **"אני מאמין "**הוא דוגמה משמעותית ליכולת של השירה העברית החדשה לבטא אמונה באדם, בחירות ובאפשרות של שינוי.השיר מדגיש את האדם ואת עתידו ומבטא תפיסה אופטימית של החיים. בכך הוא שונה מן הטקסטים המסורתיים שהתמקדו בעיקר בעבר ובמורשת.
השימוש בעברית לביטוי רעיונות אוניברסליים מראה שהתחייה העברית הרחיבה את תחומי השפה והספרות.לכן ניתן לראות בשיר דוגמה למעבר מן הספרות המסורתית אל ספרות העוסקת באדם המודרני, ברצונותיו, בתקוותיו ובשאיפותיו.

"11- התקווה" – נפתלי הרץ אימבר

השיר **"התקווה "**מאת נפתלי הרץ אימבר מדגים את הקשר שבין התחייה העברית לבין התודעה הלאומית.השימוש בעברית בשיר בעל תוכן לאומי תרם להפיכת השפה לאחד המרכיבים המרכזיים של הזהות הלאומית.
השיר מבטא את התקווה לשיבה לארץ ישראל ואת הרצון לחיים לאומיים. לפיכך, הוא מדגים את האופן שבו הספרות והשירה העברית השתלבו בתהליכים הלאומיים של התקופה.דוגמה זו מראה כי תחיית העברית לא הייתה רק תהליך לשוני, אלא גם תהליך של יצירת תודעה תרבותית ולאומית.(12)

12- "המתמיד" – חיים נחמן ביאליק

לצד השיר **"על השחיטה** ,"ניתן להציג את **"המתמיד "**כאחד מן הטקסטים המרכזיים להבנת יצירתו של ביאליק.השיר עוסק בדמותו של תלמיד הישיבה ובחיי הלימוד המסורתיים. באמצעות דמות זו מציג ביאליק את המתח שבין העולם המסורתי לבין העולם המודרני.העברית בשיר נשענת על מקורות מסורתיים, אך ביאליק משתמש בה כדי להציג ביקורת, רגשות ומחשבות מודרניות.
כך הופך ביאליק את המסורת לחומר ספרותי חדש. הוא אינו מנתק את הספרות מן העבר, אלא משתמש בעבר כדי להבין את ההווה.המתמיד" מדגים אפוא את יכולתה של הספרות העברית בתקופת התחייה לשלב בין **מסורת, מודרנה, זהות ומשבר**.(13)

13- "בעיר ההרגה" – חיים נחמן ביאליק

הפואמה **"בעיר ההרגה "**מהווה דוגמה נוספת לתפקידו של ביאליק בהתפתחות השירה העברית.היצירה עוסקת באירוע היסטורי קשה ומביעה כאב, זעם וביקורת. השירה אינה משמשת כאן רק לביטוי רגשות אישיים, אלא הופכת לכלי להתמודדות עם טראומה קולקטיבית.
ביאליק משתמש בלשון בעלת שורשים מקראיים, אך מעניק לה משמעות חדשה המתאימה למציאות המודרנית.באמצעות יצירה זו ניתן לראות כיצד התחייה העברית הפכה את העברית לשפה המסוגלת להתמודד עם אירועים היסטוריים ועם שאלות לאומיות וחברתיות.

" 14- מגילת האש" – חיים נחמן ביאליק

ביצירה **"מגילת האש "(14)**ממשיך ביאליק לשלב בין יסודות מן המקורות היהודיים לבין כתיבה מודרנית.היצירה עושה שימוש בסמלים, בדימויים וביסודות מן המסורת היהודית, אך היא מציגה אותם במסגרת ספרותית חדשה.

השילוב בין המקורות לבין הסגנון החדש מדגים כי תחיית העברית לא חייבה דחייה של העבר. להפך, ניתן היה לקחת את חומרי העבר וליצור באמצעותם ספרות חדשה.לכן "מגילת האש" מדגימה את יכולתה של העברית המתחדשת לחבר בין **מיתוס, מסורת, סמליות ויצירה מודרנית**.(15)

15-"שכול וכישלון" – י"ח ברנר

לצד **"מסביב לנקודה** ,"ניתן להוסיף את הרומן **"שכול וכישלון** "מאת י"ח ברנר.

ביצירה זו מודגשים המשבר, הכישלון, הבדידות והקשיים של האדם היהודי בעולם המשתנה.

ברנר אינו מציג תמונה אידיאלית של התחייה הלאומית, אלא מתמקד במציאות המורכבת ובקשיים של היחיד.השפה העברית הופכת אצלו לכלי לתיאור המציאות הפסיכולוגית והחברתית. החזרה, המשפטים הקצרים והטון הישיר יוצרים תחושה של מתח ומשבר.

באמצעות יצירתו של ברנר ניתן לראות את המעבר אל **הריאליזם והפרוזה הפסיכולוגית**.(16)

16- "כנרת" – רחל(17)

שירתה של **רחל** מייצגת שלב נוסף בהתפתחות השירה העברית החדשה.בשיר **"כנרת** "מתואר הנוף, אך הנוף הופך גם לביטוי של זיכרון, געגוע וחוויה אישית.השיר מדגים את התפתחות השפה העברית לכיוון של לשון פשוטה, מוזיקלית ואישית יותר.

העברית אינה משמשת כאן רק לביטוי של רעיון לאומי, אלא גם לביטוי של רגש אישי. בכך מתרחב העולם של הספרות העברית ונכנסים אליו נושאים כגון אהבה, געגוע, טבע וזיכרון.יצירתה של רחל מדגימה אפוא את המעבר מן השירה הלאומית הכללית אל **השירה האישית והלירית**.

17- דבורה בארון – חיי היום־יום והחוויה הנשית

דבורה בארון היא דוגמה חשובה להתפתחות הסיפור הקצר העברי ולכניסתן של חוויות נשיות וחיי היום־יום אל הספרות העברית.בסיפוריה מופיעות דמויות מן החברה היהודית, נשים, משפחות ואנשים המתמודדים עם קשיים חברתיים ורגשיים.(18)

העיסוק בחיי היום־יום מראה כי הספרות העברית החדשה התרחבה מעבר לנושאים לאומיים והיסטוריים.העברית נעשית כלי לתיאור רגשות, מערכות יחסים וחוויות אנושיות. בכך תורמת דבורה בארון להרחבת הנושאים והקולות של הספרות העברית.

18- "והיה העקוב למישור" – ש"י עגנון

יצירתו של **ש"י עגנון** מייצגת שלב מתקדם בהתפתחות הספרות העברית.ביצירה **"והיה העקוב למישור** "משלב עגנון בין מקורות יהודיים לבין טכניקות של סיפור מודרני.

לשונו מושפעת מלשון המקרא, מלשון חז"ל, מלשון התפילה וממקורות ספרותיים נוספים. עם זאת, הוא משתמש בכל הרבדים האלה כדי לבנות סיפור בעל מאפיינים מודרניים.

הייחוד של עגנון הוא אפוא לא רק בשימוש בעברית, אלא ביכולת שלו ליצור **שפה ספרותית חדשה מתוך שכבותיה ההיסטוריות של העברית(19)**.יצירתו מדגימה כי התחייה העברית יכולה להתבטא גם בשימור המסורת וגם ביצירת דבר חדש.

19- אחד העם – "על פרשת דרכים"

הכתיבה של **אחד העם** מייצגת את הצד ההגותי של התחייה העברית.בספר **"על פרשת דרכים** "(20)מופיעות מסות העוסקות בשאלות תרבותיות, לאומיות ורוחניות.השימוש בעברית לכתיבת מסות הגותיות מראה כי העברית הפכה לשפה של חשיבה ודיון אינטלקטואלי.

אחד העם תרם בכך להפיכת העברית לכלי שבאמצעותו ניתן לדון בזהות היהודית, בתרבות, בלאומיות ובמעמדה של הספרות.מכאן ניתן להסיק שהתחייה העברית התרחשה לא רק בתחום הספרות היפה, אלא גם בתחום **ההגות, הביקורת והתרבות**.

20-"לשאלת הלשון" – אחד העם

המאמר **"לשאלת הלשון** "הוא מודל חשוב במיוחד למחקר הנוכחי, מפני שהוא עוסק באופן ישיר במעמדה של השפה העברית.

השאלות:

"למי	**ולמה**	**אנו**	**כותבים**	**עברית"?**
"איך	**ומה**	**צריך**	**לכתוב**	**עברית"?**

"ובמה אפשר להחיות את העברית"?(22)

מבטאות את השינוי בתפיסת השפה.העברית אינה מוצגת עוד רק כשפת קודש או כשפת המקורות, אלא כשפה שיש להשתמש בה לכתיבה, לחשיבה, ליצירה ולחיים התרבותיים.לכן מאמר זה מהווה בסיס רעיוני חשוב להבנת הקשר שבין תחיית השפה לבין התפתחות הספרות העברית.

<u>המסקנות:</u>

1- אצל עגנון, התחייה העברית מתבטאת לא רק בהפיכת העברית לשפה מודרנית, אלא גם ביכולת להעניק חיים חדשים למקורות הלשוניים והספרותיים של העבר.

לכן אפשר לכתוב:

2- עגנון יוצר מפגש בין המסורת לבין המודרנה, ובכך מדגים את יכולתה של העברית המתחדשת להכיל רבדים לשוניים ותרבותיים שונים ולהפוך אותם לחלק מן הספרות העברית המודרנית.

3- אחד העם מדגים את המעבר מן העברית המסורתית אל העברית התרבותית והמודרנית. כתיבתו הופכת את העברית לכלי של הגות, ביקורת ודיון בשאלות הלאומיות והתרבותיות של החברה היהודית.

4 - התחייה העברית תרמה תרומה מרכזית להפיכת העברית משפה דתית ומסורתית לשפה חיה, מודרנית וספרותית, המסוגלת לבטא את חוויות האדם ואת התמורות החברתיות, הלאומיות והתרבותיות של התקופה המודרנית.

5- אצל חיים נחמן ביאליק, התחייה העברית באה לידי ביטוי ביצירת שפה פואטית מודרנית המשלבת בין לשון המקרא לבין רגשות, חוויות ושאלות לאומיות ואישיות. בכך תרם ביאליק לביסוס מעמדה של העברית כשפת שירה מודרנית.

6 - אצל י"ח ברנר, הספרות העברית החדשה התרחקה מן התיאור האידיאלי של התחייה הלאומית ועברה לעיסוק במציאות האנושית, במשברים הנפשיים ובבעיות החברתיות של היחיד היהודי. יצירתו מדגימה את התפתחותה של הפרוזה העברית הריאליסטית והפסיכולוגית.

7 - כתיבתו של אחד העם מדגימה את התפקיד התרבותי והאינטלקטואלי של העברית המתחדשת. הוא ראה בעברית כלי להגות, לדיון בשאלות לאומיות ותרבותיות ולעיצוב התודעה היהודית. לפיכך, התחייה העברית לא הייתה רק תהליך לשוני, אלא גם תהליך תרבותי וספרותי רחב, אשר סייע בעיצוב פניה של הספרות העברית המודרנית.

8 - המחקר מראה כי התחייה העברית השפיעה לא רק על השפה עצמה, אלא גם על נושאי הספרות, צורותיה וסגנונותיה. בעקבות התחייה החלו הסופרים העבריים לעסוק בנושאים חדשים, כגון זהות, לאומיות, חברה, משבר האדם והחיים המודרניים, ובכך התרחב תחום הביטוי של הספרות העברית.

9 - ניתן להסיק כי התפתחותה של הספרות העברית המודרנית הייתה תוצאה של קשר הדוק בין תחיית השפה לבין השינויים הלאומיים, החברתיים והתרבותיים. לכן, התחייה העברית הייתה אחד הגורמים המרכזיים שאפשרו לספרות העברית להפוך לספרות מודרנית, מגוונת ובעלת יכולת להתמודד עם סוגיות העבר וההווה כאחד.

המקורות:

1. אחד העם, *על פרשת דרכים: מבחר מאמרים*, תל אביב, תש"ז (1947), עמ' 185–196.
الجزء" :لسؤالك اللسان: اللسان وسفروته; اللسان ودقدوقه ."وهو المصدر المباشر لمبحث اللغة عند أحد هاعام
2. חיים רבין, *תחיית הלשון העברית*, ירושלים: שירות הפרסומים / מרכז ההסברה בשיתוף עם האקדמיה ללשון העברית, 1989, עמ' 2–16
3. אהרן בר־אדון, *ש"י עגנון ותחיית הלשון העברית*, ירושלים: מוסד ביאליק, 1997, עמ' 93–127.
4. גרשון שקד, *הסיפורת העברית 1880–1980*, כרך א', תל אביב: הקיבוץ המאוחד, 1977, עמ' 15–40.
Robert Alter, *Modern Hebrew Literature*, New York: Behrman House, 1975, pp. 15–142.
Benjamin Harshav, *Language in Time of Revolution*, Berkeley: University of California Press, 1993, pp. 1–42.
Roni Henig, *On Revival: Hebrew Literature Between Life and Death*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2024, pp. 25–94.
Gabriel Steinberg Schvartzman, "The Zionist Ideology and the Revival of the Hebrew Language in Y. H. Brenner's *Misaviv Lanekuda*," *Cadernos de Língua e Literatura Hebraica*, 2012,
8- אחד העם, *על פרשת דרכים: מבחר מאמרים*, תל אביב, תש"ז (1947), עמ' 185–196.
9- צפי זבה־אלרן, *תולדות הספרות העברית החדשה: יחידה 4 – שירת "התחיה" העברית*, רעננה: האוניברסיטה הפתוחה, 2017, עמ' 1–184.
10- אהרן בר־אדון, *ש"י עגנון ותחיית הלשון העברית*, ירושלים: מוסד ביאליק, 1997, עמ' 93–127.
الموضوع :عجنون وإحياء اللغة العبرية .
11- יוחנן ברויאר, "היסוד המקראי הסמוי בלשונו של עגנון", *מחקרי ירושלים בספרות עברית*, כרך כ"ג, 2009, עמ' 215–254.
الموضوع :لغة عجنون وعلاقتها بلغة الكتاب المقدس ولغة חז"ל .
12- חיים רבין, *תחיית הלשון העברית*, ירושלים, 1989, עמ' 2–16.
الموضوع :تاريخ إحياء اللغة العبرية وانتقالها إلى الاستعمال الحديث .
13- גרשון שקד, *הסיפורת העברית 1880–1980*, כרך א', תל אביב: הקיבוץ המאוחד, 1977, עמ' 15–40.
الموضوع :تطور القصة والنثر العبري الحديث .
14- צבי לוז, *שירת התחייה העברית*, תל אביב, 1985, עמ' 25–70.
الموضوع :شعر النهضة وب־יאליק وتشرنيحوفسكي .
15- יוסף חיים ברנר, *מסכיב לנקודה*, תל אביב, 1978, עמ' 1–35.
الموضوع :برنر، الواقعية، الأزمة النفسية والاجتماعية .
16 - Robert Alter, *Modern Hebrew Literature*, New York: Behrman House, 1975, pp. 15–142. يتضمن مواد عن Mendele, Ahad Ha-Am, Bialik, Brenner and Agnon؛ ومن الفهرس Mendele :ص. ١٥، أحد هاعام ص. ٨٧، ب־יאליק ص. ١٠٥ و١٢٧ .
17 - Roni Henig, *On Revival: Hebrew Literature Between Life and Death*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2024, pp. 25–94.
الفصل الأول، pp. 25–63، عن أحد هاعם وبرديتشفسكي، والفصل الثاني، pp. 64–94، عن ب־יאליק واللغة العبرية .
18 - Roni Henig, *On Revival*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2024, pp. 131–162. الفصل الرابع"Brenner and the Stammering Poetics of Hebrew Revival" :،
19- Benjamin Harshav, *Language in Time of Revolution*, Berkeley: University of California Press, 1993, pp. 1–42.
20 - S.R. Driver,Introducttion to the Literature the old Testment 1972.P23 .
21- Claude Hagege, la structures des languges, Que-sais-je?14 eme mille 2eme ed, Corri gee, paris,1986.
22- jouon. pGrammaire de lhebereu biblique, institut biblique, rome1923
11-Vardit Ringvald& others, Brandeis modern Hebrew(עברית בהקשר):, Brandeis University Press, 2013.